

Séta a 100 éves Budapesten

Hagyományaink őre, idegenforgalmunk fókuszja

Az első ember az alsó paleolitik korszakban jelent meg ezen a tájon, és ránk hagyta örökül kavicsból formált szerszámaikat. A Vár-hegy belsejében húzódó barlangrendszerben, pontosabban az Űri utca 70. szám alatt bukkant rájuk Kadić Ottokár, még 1940-ben. A vértesszőlősi Sámuel rokonainak félmillió esztendő üzenetét Buda-kultúra néven iktatták nyilvántartásukba a régészek.

Brogimara, Dallo leánya, Utta, Eppo leánya és Verondacus, Vervix fia már a „völgyben” élt, ezt ma Tabánnak nevezik. Itt és a Gellérthegy oldalán húzódott meg a római birodalom meghódított népeinek egyike, a kelta *eraviscusok* törzse.

Ez már a történelem. Az I. kerület történetének első oldalai. S most belelapozunk, csupán csak tallózva, ebbe az óriási históriás könyvbe.

Vár

„Ó, ragyogás, ó, nagy díszünk, te inemes Budavára, mennyl király, császár pannoni széke [valái!]
(Langus János: Buda, 1541)

A „Pesti Új-hegyen” — bármilyen különösen hangoznak is, ez a mai Vár-hegység — a tatárjárás keverseres tanulságaként IV. Béla király emelt erődítményt. Egy oklevél már 1255-ben népes és alaposan megerősített helynek mondja.

Königsbergi Müller János európai hírvető volt. A bécsi egyetem magistere, alig 21 esztendőskorában. Matematikus és csillagász. És ahogy ez abban az időben természetes volt: asztrológus, csillagjós is, Johannes Regiomontanus néven.

Természetes, hogy könyveit Mátyás királynak ajánlotta, és az is természetes, hogy az uralkodó meghívta Buda várába. Itt, 1468-ban szabályozta ki az első, modern sinustáblát, s ami ennél fontosabb, jelentősebb teljesítménye, Mátyásnak kínálta fel *Tabula primi mobilis* című művét is. Ez már nem a középkori tudományosság folytatása, hanem egy új tudományágzatnak: a szférikus trigonometriának a megalapozása.

A CDC 3300-as típusú számítógép nem messze dolgozik Regio-

pések nagy valószínűséggel és megbízhatósággal kielégíteni.

A bécsi Magyar Hírmondó 1800. február 17-én jelentette: „Tegnap indult innen Budára a nagynevű Haydn muzikusdoktor és direktor, hogy a nádorispánné ő császári hercegsége parancsolatára élénkeltesse és elmuzsikáltassa a Teremtés név alatt esméretes munkáját, nádorispánynak születése napján, mely márciusnak 9-én lesz.” Mikor Haydn megérkezett, két próbát tartott és az eredménnyel meg volt elégedve. Végre elérkezett a bemutatónapja. A Budavári Palota „szalájában”, az erkélyes díszteremben meggyújtották mind a hét, hatalmas üvegcsillár gyertyáit. A nagy Haydn-kutató, C. F. Pohl szerint: „A Teremtés bécsi sikerének hatása külföldre is eljutott. Bécs után az első városok egyike, sőt talán az első: Buda volt, ahol bemutatották.”

Falvy Zoltán zenetörténészhez fordultunk kérdésünkkel, mi a jelentősége, mi a szerepe ma a budavári zenei hagyományok ápolásában a Zenélő udvarnak?

— Ötödik éve nyújt különleges élményt a volt Erdődy-palota (Táncsics Mihály utca 7. sz.) nyári hangversenysorozata. A zenei tematika mindig Budához, Budavárhoz igazodott és igazodik, de kiterjeszkedett az egész régi magyar zenére, vagy olyan zeneszerzők műveinek bemutatására, akik kapcsolatban álltak Budával, Magyarországgal. Így került sor minden nyáron Eszterházy Pál *Harmónia caelestis* című művének megszólaltatására, vagy immár második esztendeje a híres zenés regénynek, a *Musikalisch Türkischer Eulenspiegel*nek felcsendítésére.

Az óriási idegenforgalomra tekintettel ideje, hogy egy olyan szervezet alakuljon, amely a Vár nyári hangversenyeit összehangoltan irányítja és felelős valamilyen zenei eseményért, beleértve a templomi orgonahangversenyeket, pantomimelőadásokat, vagy a Lovagteremben megrendezésre kerülő régi muzsikákat is.

A Hess András téren (az egykori Ötvösök utcájában) az 1473-ik esztendőben született meg az első Magyarországon nyomtatott könyv, a névadó műhely-

A jubileumát ünneplő Budapest I. kerületébe látogattunk el. Méreteit tekintve kicsiny (területe 3,4 négyzetkilométer, lakossága 45 ezer fő), de nagy hagyományok őre és továbbörökítője, számos tudományos intézet zöld keretbe foglalt menedéke.

nos iskolája. Kangyal Ferenc terve alapján építették, s 1969-ben adták át rendeltetésének. Mi a jellemzője, mi egyéníti ezt a tanintézetet? — kérdeztük az I. kerületi Tanács építési osztályától? — Barátságos otthonos hangulatát az itt tanuló négyszáz gyermek számára elsősorban a rendkívül széles, tágas és világos folyosók teremtik meg. Furcsán hangzik, de tény, hogy a folyosók szélessége megegyezik a tantermekével. Az osztályokban a diákok — tanáraik vezetésével — valósággal berendezkedtek. Az iskola és az otthon külső megjelenésében is közelebb került egymáshoz. Egyébként, és ez nem csupán szójáték, működnek iskolatthonos osztályok is.

Víziváros

„S mintha a budai hegyvidék tögyéből a bő tej idefolyna...”
(Rónay György: A Szent Anna templom tornyai.)

A középkorban Budavára külvárosai sorakoztak itt. A „víz”, amiről a nevének kapta, a Duna volt, illetőleg védelemre kivezett ága. Itt álltak, nyilván az egészségügyi tapasztalatok sugallatára, a folyó fölé telepített vághidak. A XVIII. század végétől Halászvárosnak nevezték a Jégverem utcától délre eső részt. (Erre emlékezik az oldalban magasló *Halászhátsya*.) Itt van Budapest legidősebb, 250 éves utcaneve is: az *Öntőház utca*. Török ágyúhely működött benne a hagyomány szerint.

Ide, a déli határára fut be Pestről a *Lánchíd*, amelynek végéről két oroszlan vicсорit a tátonag Alagút felé, a kábító forgalmú *Clark Ádám tér* fölött.

Még ma is szívósan él a mende-monda, hogy a Lánchíd oroszlanjainak nincsen nyelve. Sokaig nem vették észre ezt a hibát. Egyszer azután egy vargaines világgá kiáltotta. Ország-világ kacagta ekkor a feledékeny művészt, aki — mondták — szegényében, bánatában „hidavató” lett: a Dunába ölte magát.

Alulról nézve, csakugyan úgy tűnik, mintha nem lenne nyelvük, pedig van. *Marschalkó János* azt is faragott nekik 1857-ben, de benne hagyta kitért szájukban. „Nem vagyok én húsfüstpötlő, aki a nagy nyelveket keresgéli” — mondogatta zsörtölődve még 1883-ban bekövetkezett elhunyt előtt is. Végelgyengülésben múlt ki a világból.

Érdekes, majdnem skolasztikus probléma, hogy egy budapesti Duna-híd melyik kerülethez tartozik? Reméljük, ez a kérdés nem indít meg hosszadalmas vitákat, és nem szervez farszto ankétokat. Ez ellen ugyanis a híd szerkezete tiltakozik: nem lehet egyiküket sem csak a Duna közep-vonaláig megjavítani. Az egészszel foglalkozni kell és — rendszeresen. Itt, a I. kerület bemutatása során említettük meg, hogy a Lánchíd felújítása ez év első felében megkezdődött. A szegecselés ellenőrzése, a mázolás és a világítás korszerűsítése jövőre fejeződik be.

A *Felsővásár tér*, később *Bomba tér*, majd 1905-ben *Batthyány tér* már nagyon korán kereskedelmi és forgalmi csomóponttá fejlődött. Innen indultak Bécs felé a gyorskocsik, itt állott a *Duna-gőzhajózási Társulat* kikötő-épülete, s kocsmák, fogadók: a *Horgony*, a *Barna oroszlan*, az *Aranyhajó* és a *Fehér kereszt* egymás közelében. A Fehér kereszt vendéglátó épülete ma is megvan. Budapest egyetlen jelentős rokokó stílusú épületként tiszteljük.

A Batthyány tér napjainkban válik igazi, korszerű forgalmi csomóponttá. Az ide érkező metró és a szentendrei HEV a föld fellett is új rend kialakítását követelte meg. A Fő utca és a Csalogány utca megfiatalodott és friss ruhába öltöznek a környező házak is. A versidézetben említett „két torony” köré, amely egyébként Buda egyik legszebb barokk műemléke fölé magaslik, most állványok hálóját szőtték. Új, ünnepi köntösben jelenik meg majd a múlt és a jövő nagy találkozásán: a közeli „termegnyitón”.

Tabán

„...köröttem — esős vízfestmény — nyugodt lennék, vagy boldog is talán.”
(Kosztolányi: Enek Virág Benedekről.)

Ósi révhely, következképpen az egyik legrégebb település fővárosunk területén. Mai neve a török korra emlékeztet. Ide, a ma már lefedett *Ördögárok* partjára húzódtak a szatyanbórt készítő cserzővargák. A *Timártelep* törökül *Debágháne*, a később betelepülő rácok ajkán ez *Tabahanra* formálódott, s innen már csak egy lépés a — *Tabán*.

A Hegyalja úton dübörgő autóbuszok alatt, az úttest mélyén egy meleg víz. 27 méter hosszú

Gótikus szobortörödek a Vár lovagteréből
(Vincze Lajos rajzai)

barlangpatak csörgedezik. A Gellérthegy repedezett dolomitrétegein feltörő, 42 fokos kénes és rádiumgázokat tartalmazó termálvizet dönti 15 centiméteres sugárban, a *Rác*, azaz az *Imre* fürdő medencéibe.

Jótekonny vizét Zsigmond és Mátyás is élvezte, királyi fürdő volt. A török világban *Kücsük ilüdzsének*, Kisfürdőnek becézték. „Világutazójuk”, *Evlia Cselebi* jegyezte fel róla, hogy kénes szagú vizet az aranyművesek palackban hordják el: fényezésre használják.

— Vajon nem lehetne-e ebből a termálcsovdából ma aranyat fakasztani a gyógy-idegenforgalom növelésével? — kérdezzük az illetékesektől.

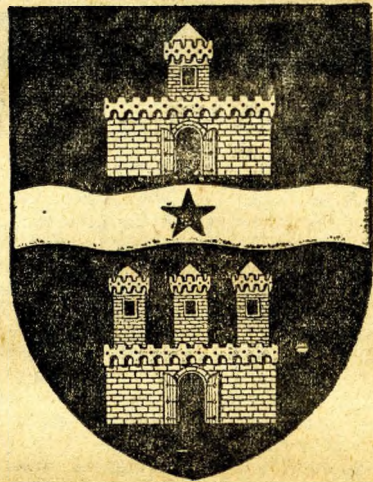
— Bizonyosak vagyunk benne, hogy igen. A fürdő fekvése, gyógyvizeletlottsága igen kedvező. Azonban...

— Tudjuk, hogy a *Rác megöregedett*. A tatarozás csak ideiglenes segítséget jelent, viszont arra is emlékezünk, hogy néhány esztendeje pályázatot trtak ki egy új fürdő tervére.

— A tervpályázat kedvező eredménnyel zárult. Reméljük, hogy az ötödik ötéves terv során biztosítható lesz az a 300 millió forint, amennyibe a kivitelezés kerülne.

A *Fehér Elefánthoz* címzett bolt a Tabánban nevezetes volt megbízható minőségű mőri és csókai óboráról, a hölgyvilágban pedig különös sikert aratott a „3 lilium” kölnivíz, amely csak itt volt kapható *Semmelweis Józsefnél*. Ma ezen az épületen (Apród u. 1—3.) márványtábla hirdeti: „*Semmelweis Ignác szülőháza és hamvai-nak nyugvóhelye*.” Ez a copf stílusú szép épület ad otthont az *Orvostörténeti Múzeumnak*, *Könyvtárnak* és *Levéltárnak*. Előtte *Borsos Miklós Anyaság* című szobra áll.

A jövődó, a kozmosz végtelenjét kémleli egy 200 milliméteres lencsés távcső, a Sánta utcai villa tetejéről. Az *Uránia* Bem-

tató *Csillagvizsgáló* igazgatója, *Kulin György* mondja:

— Baráti körünk haterzet tagot számlál. Nagyrészt húsz éven aluli fiatalok, akik nálunk ismerkednek a modern csillagászati világgal. Amatőrként maguk is részt vesznek a tudományos munkában. Tagjainkat hozzásegítjük, hogy saját távcsövet építhessenek. Az országban jelenleg mintegy 2000 házi készítésű távcső van, az egyszerű Kepler-távcsővek száma meghaladja a tízezret. Optikai műhelyünkben évente 300 távcsőtűköt készül. Ezekkel a műszerekkel veszünk részt a változócsillag-megfigyelések programjában. A munkatársak számában és az eredmények vonatkozásában ezen a területen a világranglista ötödik helyén állnak fiataljaink.

Krisztina

„Szorong a szív. S benne szorong a nyári fény, a sok torony...”
(Nemes Nagy Agnes: A Krisztinában.)

Francin Péter Pál olasz származású kéményseprőmester 1690-ben telepedett meg az *Ördögárok* partján. Szőlejében kis kápolnát építtetett, s körülötte szaporodni kezdtek a házak. *Mária Terézia* 1763-ban azt tanácsolta a magisztrátusnak, hogy alakítsanak a fejlődő vidékből önálló külvárost. A budai bürgerek el is neveztek a kertvárost a királynő *Krisztina* nevű leányáról — *Krisztinavárosnak*.

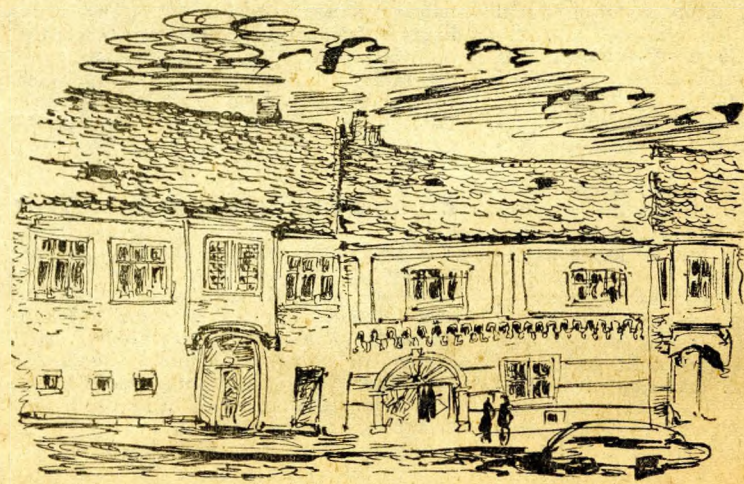
Hazafiság a nemzetiségnek! — *Kisfaludy Sándor* balatonfüredi színházának jelmondatát viselte homlokán a *Budai Népszínház*, amely a mai *Clark Ádám tér* déli oldalán állott. *Molnár György* 1861-ben nyitotta meg ünnepi műsorral. A színpad hátulso falát szét lehetett nyitni, és ilyenkor a Gellérthegy a Citadellával „besegített” a díszletbe. A *Budavár ostroma* és a *Bem apó* című látványos darabok itt arattak óriási sikereket. Es itt vonult be a város szemébe, füllébe a *kánkán*. Offenbach operettjeit: a *Dunanán* apó fiait, a *Háromcsőrű kacsa*t és egyebeket *Molnár György* fedezte fel Pest-Budának.

Az I. kerület színház-történetünknek sok szép emlékét őrzi. Talán véletlen, de ebben az esetben értelmes véletlen, hogy a *Krisztina* körút 57-ben van a *Színház-történeti Múzeum*. Hajdanában itt lakott *Clark Ádám*, ma itt őrzik a magyar színházi múlt emlékeinek jelentős részét. Az intézmény munkája azonban nem csupán történeti vonatkozású. Az eleven színházi élettel számos szál kapcsolja össze mind az elmélet területén, mind a gyakorlati művészi munkában.

Ma is vitázunk azon, hogy ki volt *Beethoven* „halhatatlan kedvese”. A lehetséges személyek sorában ott vannak a *Brunsvick testvérek*: *Teréz* és *Jozefin*. *Teréz* szenvedélyesen érdeklődött a gyermeknevelés kérdései iránt. Az elméletet hamarosan gyakorlattá változtatta, és a mai *Attila út 18. sz.* ház helyén, 1828. június 1-én megnyitotta az első óvodát: az *Angyalkertet*.

Ma a kerületben a *Nyárs utcai óvoda* példáját emlegetik. A felszabadulás 25. évfordulójának tiszteletére épült társadalmi összefogásból. Az Általános Épülettervező Vállalat KISZ szocialista brigádja készítette el társadalmi munkában az óvoda tervdokumentációját, a megvalósításhoz pedig kétfélmillió forintnál nagyobb összeggel járultak hozzá a kerület intézményei.

BELLEY PAL

Gótikus lakóházak az Országház utcában

montanus egykori otthonától. Ahol a középkorban *Szerecseny János* palotája, később az *Erkel Hunyady László*járól ismert *Garák rezidenciája*, majd a *Klarissza* templom és kolostor állott, az Űri utca 49-ben van a Magyar Tudomány Akadémiának a Várba telepített számos intézménye közül a *Számítástechnikai Központ*.

Az operációkutatás, az intézmény egyik vizsgálati területe, már messze van a *Tabula primi mobilis* problémáitól. Ezek a kutatások a vállalatok komplex irányítását segítik elő a természet-tervezés, az irányítás és programozás területén. Nem a csillagok megsúgta jövődóbe tekintenek, amikor például a több célú viztárolók optimális méretezésének kialakítására törekszenek, amelyek az egyre növekvő igényeket — a költségtényezőket figyelembe vételével — hosszú időn át ké-

ben. Körülbelül két évvel később, ugyanitt, a domonkosok kolostorában nyílt meg az első budavári egyetem. (Nem budai, mert azt Óbudán hozta létre *Zsigmond király*, 1389-ben.)

A *Szent Miklós tornyot* mindenki ismeri, oldalát a bautzeni Mátyás-emlékmű másolata díszíti. De ajánlatos megjegyezni a jövődóre való tekintettel (hiszen néhány esztendő múlva előkelő nemzetközi szálloda hűtött-fűtött helyiségei magaslanak majd a romok fölé), hogy itt tanított teológiát és filozófiát az egyetem rektora, a *Würtzburgból* meghívott jeles tudós: *Niger Péter*, itt szórta a tudás magvait *Nicolaus de Mirabilibus* és *Magyar Mihály* professzor. Universitásnak nevezték 1500-ban, bolognai mintára.

Itt, az *Universitas szomszedságában*, a *Tárnok* utcában van *háznak egyik legmodernebb általa-*